

BÁRÁNYNÉ SZABADKAI ÉVA

BKE Pedagógus-közgazdászok Továbbképzési és
Információs Központja

**DR. KOLLÁR ZOLTÁN "PERIFÉRIKUS FEJLŐDÉS ÉS LATIN-
AMERIKAI ALTERNATÍVÁK" CÍMŰ AKADÉMIAI DOKTORI
ÉRTEKEZÉSÉNEK VÉDÉSÉRŐL**

RÉSUMÉ: The author of the resume outlines the content of the Academic doctoral dissertation "Peripheral development and Latin American alternatives" of Zoltán Kollár, summarizes its main theoretical theses and refers also to those questions raised during the discussion by the Academic opponents.

The dissertator, after a retrospection on the 20th century particularly post-1929/33 crisis tendencies in general, analyses the major economic events and processes in Latin America in the period from the late 1950s -- early 1960s to our present days, and investigates those factors and conditions strongly influencing the economic policy of the countries of this region. He reveals the components, and causes of the almost permanent economic crisis which has deepened in the 1980s, and also those circumstances explaining its lasting nature. As related to the latter he outlines also those conditions (social, economic and other endowments) having determined the strategies, ways and means and effectiveness of crisis management in Latin America.

In addition to the historical survey of the general development of Latin America, the dissertation provides us some insight into the history of the Latin American theories of development a critique of certain conceptions and an evaluation of economic policy experiences, too.

It appears from the conclusions that certain lessons learnt from the Latin American examples may be useful also for the present crisis-managing Hungarian economic policy. This is also obvious in view of certain similarities (besides great many differences, in the recent position and problems of the Latin American and East-Central European countries in general, namely in facing serious economic difficulties and disequilibrium, being forced to carry out structural modernization without possessing adequate conditions and sufficient fighting to avoid or overcome peripherization, aiming at their

catching-up with the advanced nations into the world economy and a change in their former relationship with the integrating Western Europe.

The five hundred years anniversary of the "discovery" of America makes the content of the dissertation and its resume especially timely.

A Tudományos Minősítő Bizottság 1991. szeptember 20-ára tűzte vitára Kollár Zoltán doktori értekezését.

A TMB által kijelölt bíráló bizottság elnöke Simai Mihály akadémikus, titkára Farkas Péter, a közgazdaságtudomány kandidátusa, tagjai Kovács Géza, a közgazdaságtudomány doktora, Anderle Ádám és Szakács Sándor, a történelemtudomány doktora; az értekezés opponensei Kerékgyártó György és Kozma Ferenc, a közgazdaságtudomány doktora, valamint Tóth Barna, a politikatudomány doktora.

A jelölt dolgozatában a huszadik századi, ezen belül az 1929/33. évi válság utáni Latin-Amerika fő gazdasági folyamataiból kiindulva, az 1950--60-as évek fordulójától napjainkig terjedő időszak gazdasági történetét, a térség országainak gazdaságpolitikáját meghatározó tényezőket vizsgálja. Feltárja az 1980-as évtizedben különösen elmélyülő, mondhatnánk, permanens gazdasági válság összetevőit, okait, elhúzódásának körülményeit és ehhez illeszti azokat a feltételeket -- a társadalmi, gazdasági, tudományos stb. adottságokat --, amelyek megszabták, illetve megszabják a latin-amerikai országok válságkezelési stratégiáját, módját és eredményességét.

A szerző arra is választ keres, hogy a válságkezelő intézkedések, mechanizmusok tüneti kezelésként, vagy oksági terápiaként értelmezhetők-e és feltételezi a kérdést, hogy kitörnek-e a latin-amerikai országok a világgazdaság periferiájáról, miután az 1950-es évektől -- viszonylag eredményes -- növekedéscentrikus fejlődési stratégiát követtek. Az az elemzés, amellyel erre a kérdésre válaszolhatna, újabb problémát vet fel, mégpedig azt, hogy korszerűsítésre szorul-e még Latin-Amerika társadalma, gazdasága, politikai rendszere. A jelölt ezért azt is elemzi, hogy a latin-amerikai országok milyen érdemi választ adtak a világgazdaság kihívására és hogy gazdaságuk hogyan felel meg a modern világgazdasági követelményeknek. Ez a vizsgálat adott választ arra, hogy "csak" a gazdasági válságot kell felszámolniuk, vagy indokolt modernizálási feladatokat is megfogalmazniuk.

Kollár Zoltán a latin-amerikai gazdaságok modernizációs kihívását két összefüggésrendszerben tartotta célszerűnek vizsgálni, egyrészt a világgazdasági korszakváltás, másrészt saját fejlődésük kontextusában.

Kutatómunkája során a szerző nemcsak gazdag nemzetközi szakirodalmat dolgozott fel -- amit a 390 tételes irodalomjegyzék, valamint a 379 hivatkozás és jegyzet is érzékeltet --, hanem ügyelt arra is, hogy minél szélesebb körben használjon fel elsődleges, dokumentatív értékű forrásanyagokat autentikus és nemzetközi összehasonlításra alkalmas statisztikai adatokat, elemzéseket. "A vonatkozó szakirodalom feldolgozása -- írja Tóth Barna opponens -- és különösen a különböző fejlődésméleti irányzatok és válságkezelési koncepciók kritikai értékelése és szembeállítása a latin-amerikai országok fejlődésének és válságkezelésének a gyakorlatával tudománytörténeti értéket is kölcsönöz az értekezésnek."¹ Munkájához mérvadónak az Amerikaközi Fejlesztési Bank (BID) és az ENSZ Latin-Amerikai Gazdasági Bizottsága (CEPAL) statisztikai adatszolgáltatását tekintette, de esetenként -ellenőrzésképpen -- felhasználta a hivatalos nemzeti statisztikák adatait is.

Az információk feldolgozása és értékelése megkövetelte a rendszer-elemzés, a cikluselemzés szempontjainak érvényesítését. A latin-amerikai fejlődést mindenekelőtt világgazdasági összefüggésben értelmezte, nem mulasztva el a többi periféria fejlődési sajátosságaival való összevetést. Ennek segítségével kijelölhette Latin-Amerika világgazdasági helyét is. Azzal, hogy Latin-Amerikát a világgazdasági rendszer elemének -- alrendszerének -- tekintette, sajátos értékítéleti szempontot is kapott, így egyértelműbben kimutathatta nemcsak a latin-amerikai fejlődés sajátosságait, hanem -- ellentmondásait feltárva -- a válságkezelés stratégiai alternatíváit is körvonalazhatta.

A kutatási feladat megkövetelte, hogy a közgazdaságtudomány eszköztára mellett más tudományos diszciplínák (a gazdaságtörténet, a politológia) elvi, módszertani szempontját is érvényesítse.

Értekezésében a szerző összefoglalja -- a korábbi kutatásait lezáró kandidátusi értekezéssel megkezdett és azóta folytatott -- kutatásait, amelyek szer- ves részét képezik a magyarországi latin-amerikanisztikai kutatásoknak.

A dolgozat a táblázatokkal és a hivatkozásokkal együtt megközelíti a 400 oldalt, -- két részre és ezen belül 3-3 fejezetre tagolódik. Tartalmának részletes bemutatására egy ilyen ismertetésben természetesen nem térhetek ki, ezért az olvasó elégedjen meg azzal, hogy esetenként címszószerű felsorolásra szorítkozom. Az első rész három fejezete a történetiség logikáját követi sok-sok elméleti kitérővel, a második rész három fejezete pedig -- amely az 1980-as évek válságos időszakának tapasztalatait és tanulságait összegezi -- a közgazdasági elemzés logikáját követi.

Az értekezést a következő kérdések köré csoportosítja a szerző: a latin-amerikai periférikus fejlődés anatómiája, ciklikussága és fejlődési alternatívák, a "strukturális" és a konjunkturális válság összefonódása, a stabilizáció elmélete és gyakorlata, a modernizációs kényszer összetevői és lehetőségei. A dol-

gozat központi kérdése az ún. "elveszett évtizedben" elmélyült gazdasági egyensúlyi zavarok a latin-amerikai társadalmakat kényszerpályára vagy válságút elé állították-e és kibontakoztak-e a válságot felszámoló fejlődési alternatívák. E feladatnak a megoldásához tisztázni kellett a válság természetét és feltárni okait. A 80-as évek gazdasági válsága összetett jelenség egyrészt azért, mert akut és krónikus szakaszra tagolható, másrészt a kiváltó tényezők hierarchikus szerkezetbe rendezhetők. A szerző az okok közül csak arra utal, hogy a latin-amerikai gazdasági fejlődést "tradicionálisan" kísértő egyensúlyi zavarok világgazdasági sokkhatás és hibás gazdasági magatartás következtében mélyültek el akut gazdasági válsággá. Az akut gazdasági válság a 80-as évek második felére stagflációvá csendesült.

Fentiekből adódóan a szerző először is áttekintette Latin-Amerika eddigi fejlődését a mai gazdasági rendszere és szerkezete történeti érvényességének határain belül, majd a progresszív világgazdasági tendenciához viszonyítva értékelte a fejlődés eredményeit. Ennek alapján igazolja azt a latin-amerikai álláspontot, mely szerint Latin-Amerika országai még nem törtek ki a perifériáról, sőt, hogy a világgazdasági átalakulás következtében periférizálódása még erősödött is. Sokan vitatják Latin-Amerika perifirikusságát, mert megkérdőjelezhető ennek egyértelműsége, hiszen a kontinens differenciált, fejlődése sokszínű, továbbá néhány ország "centrumpozíciókat" is felvett. A latin-amerikai kontinens periférikus helyzetét azonban két nagyon fontos tényező igazolja. Az egyik, hogy fejlődése jelentősen eltér a világgazdaság meghatározó progresszív trendjeitől; a másik, hogy olyan szerkezeti rendszer jellemzi gazdaságát, amely újratermeli a gazdaság belső dezintegrációját, valamint fejlődést gátló korlátait. Még a felfutó konjunkturális időszakokban is mondhatni úgy működik gazdasága, mintha válság vagy legalábbis recesszió sújtaná. Eladósodottsága olyan méretűvé vált, hogy az "túlnőtte a kontinens kereteit, mert nemcsak ott fejtett ki negatív hatást. Az adósságválság megoldására, vagy legalábbis kezelésére nemcsak a latin-amerikai országok, hanem a világgazdaság meghatározó tényezői is -- elkerülendő a világgazdaság összeomlását -- élénken, de nem igazán hatékonyan reagáltak."² Az 1982 óta eltelt adósságválság-kezelési időszakot a szerző négy szakaszra osztja: a végveszély elhárítása; a Baker-terv; a módosított Baker-terv; Brady-terv. Ezeknek a terveknek az egyik fő jellegzetessége az volt, hogy megkísérelték az adósok érdekeihez is igazítani az adósságválság kezeléséhez kapcsolt stabilizálási programokat.

Latin-Amerika országai az adósságválság-kezeléssel párhuzamosan stabilizációs programok bevezetésére kényszerültek, mely programokat nagyon gyakran váltogatták. A stabilizációs időszakot a szerző két fő mozzanatra osztja: az antiinflációra és a külgazdasági egyensúly megteremtésére irányulóra. 1985-ig az ortodox elméleti alapállású fokozatos stabilizáció volt a közép-

pontban, majd a heterodox sokkterápia időszaka volt soron, amely a latin-amerikai országok autonómiára való törekvését is kifejezte.

A szerző az antiinflációra és a külgazdasági egyensúly megteremtésére irányuló stabilizációs időszakot a válságkezelés két fő "célja"ként említi. Megállapítja, hogy Latin-Amerika az 1980-as évekre kettős szorításba került. Részen azért, mert gazdasága fejletlen, fejlődése dezintegrált és a világgazdaságtól elkanyarodott, részben azért, mert a világgazdaságba periféria-gazdaságként integrálódik. Mindebből következőleg a gazdaságok tartósan instabillá váltak. A térség országaiban azonban csak ökonómiai eszközökkel, tüneti kezelést alkalmaztak a gazdasági nehézségek felszámolására, így nem tudták elhárítani az egyensúlyzavarokat.

Gazdaságpolitikai forradalmat az 1929/33-as válság hozott. Latin-Amerika az addigi "kifelé forduló" gazdaságpolitikát felváltotta a "befelé forduló" gazdasági stratégiára, amely súlyos ellentmondásokat eredményezett, melyek elmélyülése az 1960-as években újabb fejlődési ciklust indított el. A fő tendencia a strukturális reformokkal megtámogatott növekedésserkentés és exportorientáció volt, amely felváltotta volna az importhelyettesítést. Ettől eltérő fejlődési vonulatot képeznek a forradalmi átalakulást és az ortodox (kényszer) stabilizációra alapozott, erőltetett fejlődési modellt képviselő országok. Egyik fejlődési alternatíva sem szüntette meg a gazdaság feszültségeit -- olvashatjuk a dolgozatban --, mivel a korábbi gazdaságfejlődési modell biztosította a válsággerjesztő központi elemeknek, a túlzó importhelyettesítésnek, a világgazdasághoz való periférikus kapcsolódás szerkezeti tényezőinek a túlélését. A krónikus egyensúlyi zavarok végül adósságválságot magában foglaló gazdasági válsággá mélyültek el a 80-as évek elejére. Az akut válságból ugyan viszonylag gyorsan kiléptek Latin-Amerika gazdaságai, de ez nem jelentette az egyensúlyi zavarok megszűnését.

Világosan látszott, hogy a 80-as években először akut, majd elhúzódó gazdasági válságba jutottak a latin-amerikai országok. A szerzőnek az volt a hipotézise, hogy a 80-as évek akut gazdasági válsága, valamint az elhúzódó gazdasági válsága egyben a "strukturális válság" megnyilvánulásait jelentik. Ha pedig ez jellemző Latin-Amerikára, akkor a gazdasági válság összetettsége azt feltételezi, hogy ebből csak modernizációs stratégia révén lehet kitörni. A nagyon mély gazdasági válság, a konjunkturális instabilitás, az egyensúlytalanság, az eladósodottság pedig az ökonómiai elemeket preferáló stabilizálási magatartást követel. A stabilizálást és a modernizálást magában foglaló komplex válságkezelés azonban különféleképpen valósítható meg. A komplex válságkezelést azonban végül is az gátolja, hogy az akut egyensúlytalanságok miatti gyors eredmény kényszere a stabilizációt preferálja. A stabilizálás habár megoldható, de modernizáció nélkül kevésbé lehet eredményes, a moderni-

záció társadalmi-gazdasági feltételei pedig alig érzékelhetők ma Latin-Amerikában.

A szerző végül megállapítja, hogy a "szerkezeti válság" nem más, mint az addigi fejlődési modell válságba jutása, vagyis a megoldás azt is jelenti, hogy az eddigiektől eltérő fejlődési utat kell keresni.

A szerző hipotézisének, illetve kutatási eredményeinek rövid összefoglalása után térünk át a dolgozat vázlatos ismertetésére.

A **Periférizálódás és fejlődés válságban** című első részben 1492-től 1980-ig áttekinti Latin-Amerika történelmét és megállapítja, hogy mivel gazdaságának és a világ gazdaságának a szerkezeti tényezői és konjunkturális folyamatai többször kerültek ellentmondásba egymással, ezért meg kellett teremteni az egymáshoz illeszkedésük feltételeit. Ez azonban nem ment egykönnyen és mai gondjai is erre vezethetők vissza.

Rámutat arra, hogy Latin-Amerika periférizálódása történetét taglaló, formációelméleti alapállású írások jó része két álláspont körül kristályosodott ki. Az egyik szerint a térség jelenlegi társadalmi-gazdasági szerkezetét a világkapitalizmus hozta létre, míg a másik álláspont szerint a tőkés fejlődést tiszta feudalizmus előzte meg. Mintegy a két álláspont egyoldalságát kiküszöbölve a szerző hangsúlyozza, hogy "a gyarmati korszak tartalma a feudális rendszer sajátos változatának átültetése és formálódása, valamint a (nemzetközi) tőke "formális" uralmának kialakulása Latin-Amerika felett, politikai formája pedig Latin-Amerikának a spanyol és részben portugál gyarmati rendszerben való alávetettsége".³

Latin-Amerikában a múlt században kibontakozó kapitalizálódás két tendencia egymásra hatásának eredménye volt, nevezetesen, az autochton kapitalizáció, amely nagyon gyenge belső akkumulációs bázison, az államnak viszonylag erős szerepén alapult, és az európai tőke expanziója. Ezek a tendenciák, amelyben a külső tényező játszotta a meghatározó szerepet, nem hoztak létre egységes tőkés gazdálkodási rendszert. A kifejlett tőke képes volt árutermelő és jövedelem-elvonó rendszerébe vonni a nemtőkés gazdaságokat, -- lehetetlenné téve a nem árutermelő gazdaságoknak az árutermelővé válását, vagyis olyan hierarchikus rendszert hozott létre, amely képes volt fenntartani a gazdaság dezintegráltságát. A korlátozott kapitalizáció több elemét megőrizte a gyarmati Latin-Amerika gazdasági rendszerének. A latin-amerikai fejlődést máig jellemzi a szerves és a szervetlen kapitalizáció kölcsönhatása, viszont ez a fejlődési kombináció nem követeli meg a kapitalizáció teljessé válását. Ennek a "fejlődésnek" volt a következménye a gazdasági szerkezet eltorzulása.

A továbbiakban a szerző kifejti, hogy az állam és a külföldi tőke megha-

tárazó és ellentmondásos szerepet játszott Latin-Amerika fejlődésében. A múlt században a latin-amerikai állam liberális gazdasági magatartást követett és fontos szerepet vállalt magára azzal, hogy a 19. századtól kezdve rendszeresen eladósodott, elősegítve az eredeti tőkefelhalmozódást és a folyamatos tőkeképződést. Nagyon fontos és meghatározó szerepet vállalt a föld magántulajdon-rendszerének megerősödésében, a latifundiumrendszer újabb lendületének a biztosításában is.

Hangsúlyozza, hogy a külföldi tőke kereskedelmi expanzióval, hitelnyújtással és közvetlen tőkebevonással függőségbe hozta Latin-Amerika gazdaságát, így intenzívvé tette a világgazdasági konjunktúráról való függőségét és érzékenységét.

Az 1929/33. évi világgazdasági válság következményeinek felszámolásakor vállalt ismét meghatározó szerepet az állam. A keynesi ihletettségű gazdaságpolitika új fejlődési szakaszt nyitott meg a térségben. Ezen belül kiemelkedőnek tartja a jelölt az állam fokozódó jövedelemújraelosztó szerepét, a keresletserkentő pénzügyi politikáját és a költségvetési deficit egyensúlytalanságok árán megfinanszírozó politikáját.

Kiemeli továbbá, hogy az importhelyettesítő iparosodáshoz alkalmazkodó zárt gazdasági modell kiépítése és szigorú védelme, valamint az állami szektor fokozatos expanziója megterhelte a költségvetést, a fizetési mérleget és számtalan egyensúlytalanság okozója lett.

A latin-amerikai országok gazdasági életének két meghatározó sarkköve volt századunk első felében. Az egyik a gazdaság monoexportáló jellegének fenntartása, a másik az importhelyettesítő iparosítás, amely öncélúvá vált. A kiépülő ipart a külső piactól függővé, nemzetközileg pedig versenyképtelenné tette. Ezek következményeként ez az ipar még az ipari forradalom követelményeinek sem felelt meg és nem vált sem a piacbővítés, sem az egységes, integrált tőkés gazdaság megteremtőjévé, sőt, megakadályozta még az ilyen irányú fejlődést is. Az így létrejött gazdasági szerkezet piaci feszültségeket okozott, a gazdaságot pedig instabillá tette. A latin-amerikai országok képtelenek voltak feloldani az ellentmondásokat és gazdasági rendszerük fejlődést gátló, önkorlátozó lett.

A térség országai fejlődésének ciklikusságát nemcsak a nekilendülés és a visszaesés váltakozásával, hanem a gazdaság egyensúlyzavarai intenzitásának módosulásaival is jellemezhetjük.

Latin-Amerika gazdaságának huszadik századi fejlődéstörténetében világosan meghatározhatók a szakaszváltás időpontjai, amelyekben meghatározó szerepet játszottak a világgazdasági hatások.

Az első ilyen fordulópont az 1929/33. évi válsághoz kapcsolódik, majd az 1950-es, 1960-as évek következtek. Ekkor gazdaságuk már képtelen volt a

válságból csupán konjunkturális eszközökkel kilábalni, -- szerkezeti változtatásokra is szükség volt. Az akkori modernizációs stratégia fontosabb elemeiként említi a szerző a korlátozott agrárreformot, a differenciált és megfelelően preferált tőkeimport szorgalmazását úgy, hogy mérsékeljék a nyomasztó amerikai függőséget, a piac bővítését nemzetközi integrációval stb. Ezek azt eredményezték, hogy a 60-as évek végétől, a növekedési ütemet tekintve, kedvező szakaszba jutott Latin-Amerika. Országai némelyikében mélyreható politikai változások mentek végbe, forradalmak, ellenforradalmak váltakoztak és kibontakoztak fejlődési alternatívák is. A nemzetközi társaságok latin-amerikai beruházási politikája is fordulatot vett, de mindez nem oldotta meg a latin-amerikai gazdaság gondjait.

A következő szakaszváltás elmaradt, mert nem vették észre, hogy az iparilag fejlett országok gazdasági szerkezete, termelésük technikai alapjai egy egészen új rendszer felé kezdenek kimozdulni. Az 1970-es évek elejének világgazdasági válságát a fejlett tőkésországok radikális szerkezeti átrendeződése és természetesen piacvédelme kísérte. Az 1980-as évek elejének világgazdasági válsága a még meg nem oldott korábbi válság folyamának tekinthető, de a válságidőszak átvészélése egyben új fejlődési szakasz feltételeit erősítette meg az iparilag fejlett országokban, -- Latin-Amerikát sokkhatásként érték a világgazdasági változások következményei. Nyomatékosá vált az, hogy a világgazdasági változásokra való reagálást Latin-Amerika végképp nem kerülheti ki. Azonban, amikor megfogalmazódott a világgazdasági változásokhoz való alkalmazkodási igényük, akkor már nem tudtak alkalmazkodni ezekhez a változásokhoz, mert a világgazdasági változások negatív latin-amerikai következményeit kellett elhárítani. Kényszerstabilizációra kényszerültek és ezzel megakadályozták azt, hogy modernizálják gazdaságukat.

Kihívások és dilemmák az értekezés második részének a címe, ahol Latin-Amerika "elveszett" évtizedével, vagyis a 80-as évekkel foglalkozik a szerző. Latin-Amerika -- mint ismeretes -- az 1980-as évek elejére a világgazdaság egyik legkritikusabb övezetévé vált. Gazdasági nehézségeiket nemcsak eladósodottságuk, hanem az infláció gyorsulása, a munkanélküliek számának emelkedése stb. is jelzi.

A szerző a következőképpen csoportosítja a válsággerjesztő tényezőket: történeti, strukturális, intézményi, a követelményeknek meg nem felelő gazdaságfejlesztési stílus. Hangsúlyozza, hogy az egyensúlytalanságok közvetlen tényezői utalnak az egyensúlytalanságok kialakulásának mechanizmusára is. Az okokat a következőkben jelöli meg: elégtelen mezőgazdasági kínálat, cserearányromlás, alacsony megtakarítási hajlandóság, költségvetési deficit,

inadekvát árfolyampolitika, eredménytelen monetáris politika; mindezek a piac súlyos zavarához vezettek.

Természetesen a válságot kiváltó tényezők sokrétősége bonyolult mechanizmuson ment keresztül és a fokozódó egyensúlyzavarok elől nem lehetett kitérni. A latin-amerikaiak azonban nem erre az összetett válságmechanizmusra reagáltak, hanem az adósság és az infláció problémájának megoldására irányuló intézkedéseket állították középpontba.

A fenti problémák a közgazdaságtant és a fejlődéstudományokat is új feladatok elé állították. Kollár Zoltán dolgozatában a latin-amerikai közgazdaságtudomány nemzetközi tekintélyű áramlatainak fejlődését a stabilizáció és a modernizáció aspektusából tekintette át. Ezek az áramlatok fontos adalékokkal járultak hozzá a nemzetközi gazdaságtanhoz, a fejlődésgazdaságtanhoz -- tegyük hozzá -- nem kis részben az ENSZ Latin-Amerikai Gazdasági Bizottsága (a CEPAL) tevékenységének köszönhetően, -- elsősorban a centrum-periféria-viszony értelmezésében és interakciójának feltárásában játszottak fő szerepet.

A centrum-periféria-viszony olyan központi téma, amely a kapcsolódások lehetőségét is megteremti a különböző latin-amerikai társadalomtudományi áramlatok között. A szélsőségektől sem mentes dependencia-iskola a külső függőségnek a periféria belső viszonylatává válásából, illetve a rendszer működéséből vont le következtetéseket, illetve határozta meg a stratégiai feladatokat.

Hosszú időn át két fő stratégiai áramlat -- az ortodoxia és a strukturalizmus -- vívott nagy harcot. Antiinflációs gazdaságpolitikájuk már hagyományosnak tekinthető. A szerző dolgozatában Kuba és Chile példáján mutatja be ezeket. A latin-amerikai közgazdasági gondolkodás előbb említett két irányzata a nemzetközi tudományos, illetve gazdasági intézmények gondolati, gazdaságpolitikai rendszereihez kötődik. Amíg a strukturalizmus a strukturális reformok, majd az új nemzetközi gazdasági rend gondolatosságához, addig az ortodox iskola -- természetesen -- az IMF-hez kapcsolódott.

A 80-as évek latin-amerikai stabilizálási politikájának két markáns irányzatáról, az ortodoxiáról és a heterodoxiáról bebizonyosodott, hogy nem voltak kellő hatékonyságúak valószínűleg azért, mert egyik közgazdasági iskola sem tárta fel kellő mélységben a kvázi-fejlett és elégtelen integráltságú piacgazdaságok mozgástörvényeit.

A továbbiakban a szerző megállapítja, hogy azért következett be a 80-as évek elhúzódó krízise, mert szerkezeti okok miatt nem lehetett maradéktalanul felszámolni az akut gazdasági válságot. Latin-Amerika objektíve válaszut elé került, mivel ezek a szerkezeti tényezők működésükkel egyensúlytalanságot is okoznak és korlátozzák a gazdaság fejlődését. A jelölt mintegy összegezőképpen határozottan állítja, hogy Latin-Amerika gazdaságát nem elég visszate-

relni a válság előtti növekedési pályára, hanem új fejlődési útra kell azt állítani. A krónikus egyensúlyi zavarok és az azokat előidéző mechanizmusok, valamint Latin-Amerika világgazdasági térvészése azt mutatják, hogy Latin-Amerika a stabilizációs-, a periférikus fejlődésből való kitörési- és ebből következően a világgazdasági felzárkózási kényszer hatása alá került. Ezért a szerző korábbi felvetését megerősítve kijelenti, hogy Latin-Amerikának olyan komplex válságkezelésre van szüksége, amely a stabilizáció és a modernizáció feladatait együtt, egymással kölcsönhatásban képes megoldani. Hangsúlyozza, hogy csak akkor lehet eredményes a latin-amerikai stabilizáció, ha egyidejűleg felszámolják a fejlődést gátló strukturális korlátokat, illetve amelyek rendszeresen gazdasági egyensúlyi zavarokhoz vezetnek. Olyan modernizációra van szükség -- olvashatjuk az értekezésben --, amely biztosítja a stabilizációhoz szükséges változásokat és arra építve teljesül ki. Valamennyi fő modell (stabilizáció, modernizáció stabilizációval) sok változatban elképzelhető, de a döntés elodázása -- mint egy további változat -- sem zárható ki.

A szerző szerint az olyan modernizáció a legcélrányosabb változat, amelyik komplex (oksági) válságkezeléssel indítja el az alternatív fejlődést a periférizálódással szemben. Hangsúlyozza azonban, hogy az ilyen modernizáció sem képzelhető el egyetlen változatban, annak menete számos feltételtől függ.

Ezek után következtetéseket von le és tanulságokat állapít meg arra vonatkozóan, hogy Latin-Amerika kényszerpályára, vagy keresztút elé került-e. Összefoglalja a lehetséges és kívánatos, azonban korántsem biztosan megvalósítható modernizáció körülményeit és kritikus pontjait. Részletesen elemzi, hogy a világgazdasági tényezők hogyan módosították a nemzetgazdaság és a világgazdaság kapcsolódási lehetőségeit. Alapkérdésnek tekinti a latin-amerikai országoknak az átalakuló világgazdasághoz való integrálódási módját (a nemzetgazdasági integráció megerősödése, szerkezeti alkalmazkodás révén, vagy az eddigi periférikus úton, -- szűk érdekcsoportok érdekeit érvényesítve). Ehhez geopolitikai szempontok is kapcsolódnak -- írja. Latin-Amerikának az USA-hoz való viszonya kapcsán felteszi a kérdést, hogy vajon fenntartható-e a latin-amerikai országoknak az a törekvése, hogy az USA-tól való gazdasági függőségüket kölcsönös diverzifikációval csökkentsék, így nagyobb mozgásteret biztosíthatnának maguknak, vagy az USA által vezényelt regionalizáció lesz a meghatározó? Erősebb lesz-e a hagyományos pánamerikanizmusnál és az erre támaszkodó latin-amerikai integrációs stratégiánál a kontinens erőviszonyainak esetleges polarizációja? Latin-Amerika periférizálódásához nem adnak-e újabb impulzusokat az európai folyamatok? Mindezek olyan dilemmák, amelyek ugyan eltérő módon, de nagyon jelentősen befolyásolhatják Latin-Amerika fejlődési alternatíváit.

Latin-Amerika társadalmainak belső szerkezete ma arról árulkodik -- folytatja gondolatmenetét a szerző --, hogy a szükséges modernizálás végrehajtásához nincs megfelelő társadalmi erő, továbbá a modernizálásnak szintén nem kedvez a hatalmi elitek léte, a demokratikus rendszerek és diktatúrák váltórendszerei, valamint a populista politikai struktúrák, amelyek látszatra egyformán kiszolgálják demokratikus és autokratikus hatalmat is.

A tőkés gazdálkodás követelményeitől részben eltérő gazdálkodási habitus nehezíti a társadalmi integrációt gazdasági oldalról, ezzel egyidőben visszafogja a gazdaság dinamizmusát, ráadásul egyensúlytalanságokat idéz elő. Tehát -- vonja le következtetését -- részben a modernizációnak önmagának kellene megteremtenie saját társadalmi előfeltételeit.

Hangsúlyozza továbbá, hogy a latin-amerikai eltérő fejlődési utak nem követésre méltó modellek, így tehát nehezebben formálódhatnak alternatív fejlődési modellek, -- mondhatni csak a fejlett gazdaságok (majdnem mechanikus) leképeződése a fő modellválasztási módszer. Mivel ez a demonstrációs hatású modellválasztás eddig több ellentmondást hozott, mint eredményt, ezért célszerű az autonóm modellt, valamint a hozzá vezető utat keresni.

Kifejti, hogy a gazdaság stabilizálására való törekvés keresztezheti a modernizációt, az időköznyer pedig a stabilizációt preferálja. A sikergazdaság látszatát eredményezheti az -- folytatja --, ha a duális szerkezetű gazdaság hozzávetőlegesen modern szektora gyors ütemben növekszik. Ezt pedig egyszerű stabilizációval el lehet érni. A világ gazdaság megváltozott követelményei közepette persze még ezt is lényegesen nehezebb elérni, mint régebben, továbbá a gazdasági háttér gyengesége miatt hamar kifulladás az ilyen félmodernizáció.

Az előzőekből is látható, hogy milyen nehéz meggyőző fejlődési alternatívákat felvázolni, habár a társadalmi-gazdasági folyamatok ellentmondásai is jelzik, hogy szükség van az eddigi fejlődési úttal szembeni fejlődési alternatívákra. Annak azonban, hogy az eddigi hatalmi rendszerváltogatás mellett folytatódjon a mostani periférikus fejlődési út, megvan a lehetősége, azonban nem kizárt az sem, hogy létrejöjjenek a társadalmi-gazdasági integrálódást biztosító stabilizált politikai rendszerek és kibontakozzon a latin-amerikai gazdaságok új típusú világ gazdasági reintegrációja. Ez azonban nem képzelhető el olyan nemzetközi stratégia nélkül, amely megteremti az ehhez szükséges feltételeket. Így részben csökkenhetne annak a veszélye, hogy Latin-Amerika újra periférizálódjon, ami a mostani fejlettségi szintjéből evidens módon következik.

Véleménye szerint a legkülönbébb érdekek és folyamatok metszéspontján lévő Latin-Amerika szerepe a világ gazdaságban várhatóan erősödni fog, főképpen akkor, ha eredményes válságkezelést hajt végre, és ha az 1990-

es évekre kiadott fejlesztésstratégiát követve tevékeny nemzetközi szerepre vállalkozik. Az azonban biztosan állítható -- olvashatjuk --, hogy felgyorsul a kontinens egyenlőtlen fejlődése. A többpólusú világrendszerben a latin-amerikai centrumok is meglesznek, azonban realitásként jönnek számításba a tovább periférizálódó perifériák is.

Dolgozata befejezéseképpen párhuzamot von a latin-amerikai és a kelet-közép-európai folyamatok hasonló vonásai, valamint ezek világgazdasági, világpolitikai hatásai között. Kiemeli: annak ellenére, hogy a nyolcvanas évek Latin-Amerika "elveszett" évtizede, az alternatív gazdasági kapcsolatokat kereső külgazdasági politikánk adalékokat találhat annak felismeréséhez, hogy üzleti szempontból korántsem tekintendő perspektívátlan ez a kontinens.

Mivel írásában a szerző Latin-Amerika általános fejlődésének áttekintése mellett tudománytörténeti, elméletkritikai, valamint gazdaságpolitikai tapasztalatokat is közread, ezért a latin-amerikai példa értelemszerűen a válságkezelő magyar gazdaságpolitika számára is tanulságokkal szolgálhat. Nézzük meg közelebbről, hogyan lehetséges ez. Mivel az elmúlt időszakban -- és bizonyos vonatkozásban történelmileg is -- a latin-amerikai és a kelet-közép-európai országok ugyanúgy gazdaságpolitikai nehézségekkel, illetve egyensúlyi zavarokkal küzdöttek, szerkezetileg pedig ugyanolyan modernizációs kényszer jellemző rájuk, a modernizáció feltételei azonban nem, vagy csak kis mértékben adóttak, valamint mindkét térség országai küzdenek a periférizálódás ellen, mindkettő célja a világgazdasági felzárkózás és a nyugat-európai integrációhoz való korábbi viszony megváltoztatása. Mivel azonban több vonatkozásban -- a társadalmi-politikai rendszer különbözősége miatt, a gazdasági kapcsolatok fejlesztését illetően stb. -- eltérő a két térség érdekeltsége és motivációja, úgy tűnik, érdekellentétek vannak a kapcsolatok fejlődési lehetőségeit illetően is. Pontosabban, Latin-Amerika érdekelt lenne ebben, Kelet-Közép-Európa viszont inkább semleges álláspontra helyezkedik, holott "további közös érdekeltségi pontok is felfedezhetők. Mindenekelőtt ilyenek azok, amelyek a világgazdasági felzárkózás stratégiájából, illetve a gazdasági stabilizáció kényszeréből fakadnak. Ezek több együttműködési lehetőséget is nyithatnának a két térség számára: a/ közös fellépést a nemzetközi gazdasági diplomáciában, nem utolsósorban az adósságmenedzselés kérdésében; b/ a tapasztalatok kölcsönös tanulmányozását; c/ alternatív gazdasági kapcsolatok építését, stabilizációs, esetleg növekedésserkentési célból; d/ alternatív fejlesztési koncepciók kialakítását és közös nemzetközi menedzseltetését".⁴

A jelölt munkájában a közös érdekeltségi pontok mellett a kelet-közép-európai és a latin-amerikai fejlődésben a következő analógiákat vélte felfedezni: erős etatizmus; monopolisztikus tendenciák a gazdaságban; felülről kiinduló modernizáció; eladósodásba torkolló, elhúzódó egyensúlyi zavarok és

hibás gazdaságpolitika a világ gazdasági kihívásra; erőltetett importhelyettesítés, formális exportorientáció; technikai elmaradottság, korszerűtlen termelési szerkezet; intenzív külső függőség; fejletlen, dezintegrált piac; hiánygazdaság; a zárt gazdasági rendszer és a nyitott szerkezetű gazdaság inkonzisztens rendszere; történelmileg is hasonló világ gazdasági funkció.

Az **opponensek véleménye** szerint Kollár Zoltán munkája magas színvonalú, kitűnő írásmű, amely interdiszciplináris megközelítésmódjával és a témafeldolgozás komplexitásával a latin-amerikai kutatási eredmények közül is kiemelkedik. Érett tudós és tapasztalt kutató életműve ez a disszertáció. Hallatlanul gazdag az információs bázisa, mondanivalója, szerkezeti felépítése árainyos, világosan áttekinthető és nagy értéket tartalmaz. A szerző szembeállítva és szintetizálva a periféria és a periférizálódás gazdasági-társadalmi jellegzetességeire vonatkozó tanokat és iskolákat, kilúgozza azokból az egyoldalúságokat, az idő- és térbeli efemer vonásokat. Ezzel a fejlett centrumtól elszakadó világ gazdasági arculatának a tudományos irodalomban úgyszólván egyedülállóan új, panorámikus képét adja. A Latin-Amerikában kipróbált stratégiákat szembeállítva tiszteletre méltó következetességgel bizonyítja ezek kudarcát, miután figyelmen kívül hagyták a periféria mozgástörvényeinek a centruméitól való eltérését, továbbá Latin-Amerika sajátos társadalmi viszonyainak bizonytalansági tényezőit és lumpenhatásait. Bemutatja, hogyan járult hozzá a centrum ellenkező irányú nyomása ezek bukásához. "Ilyen alapos -- írja opponensi véleményében Kozma Ferenc -- és elméletileg tiszta alapokon álló kritikát ... még külön-külön sem olvastam; Kollár művében mindezt egyhelyütt, rendszerszemléletben, egységes elméleti kontextusban kaptam meg ... ismertetései és bírálatai dicsekedhetnek a legszebb tudósi erénnyel, ... a "sine ira et studio" elvének következetes alkalmazásával."⁵ Kollár abban is példát mutat, hogy egy tudományos mű hogyan lehet világosan érthető anélkül, hogy egyoldalúvá válna és hogyan építezhet egymástól fényévnyi távolságban lévő eszmékből úgy, hogy elméletileg következtelen lenne. Szakirodalmi tájékozottsága -- úgy a hazai, mint a nemzetközi szakirodalom tekintetében -- széles körű, a feldolgozott tudományos alapanyag mennyiségét pedig opponense természetes egyszerűséggel mellbevágónak nevezi.

A szerző szerves összefüggésbe hozza az inflációt, a munkanélküliséget, a nyomort, a luxust, a külgazdasági egyensúlyi zavarokat, az eladósodást. De mindezt nem a tudományos monográfiákban megszokott módon, hanem "amit Kollár ad, az vadonatúj: ti. minden, mondhatnók: banális jelenséget rendszerszemléletben, kölcsönhatásában vizsgál, s ettől nemcsak a "total plan" válik érthetően megalapozottá, vagy megalapozottan érthetővé, hanem az imént

még banálisnak tetsző részletkérdések is új megvilágításba kerülnek".⁶ A szerző igen komolyan veszi a "ne sutor ultra crepidam" elvét és nagy önfegyelemmel távoltartja magát a kínálkozó "olcsó" közép-kelet-európai párhuzamokból, ítéletektől és javaslatoktól. A dolgozat egészen végigvonuló tudományos eredmények "a munkát az utóbbi évek hazai közgazdasági irodalma egyik legátütőbb erejű és egyik legmélyebb művévé avatják".⁷ Kozma Ferenc megállapítja, hogy Kollár többszörös doktori normát teljesített és tudományos felfogása, reflexei és metodikája friss és üde színfolt a hazai társadalomtudományi palettán.

Mindezen túl, írásában sok érdekes és újszerű meglátás is olvasható, -- még a lábjegyzetekben is majdnem olyan sűrűn található "nota bene" típusú aláhúznivaló, mint a törzs-szövegben. Csak egy-egy kiragadott példa az úgynevezett "részletkérdések"-re: rávilágított arra, hogy a periféria válsága nagyon veszélyessé válhat a centrumra is; az elmaradott gazdaság erőltetett bekapcsolása a világpiacba, szerkezeti torzításaival, ugyanakkora kárt okozhat, mint amekkorát az elzárkózottság; egyoldalúan (használóként) bekapcsolódni a nemzetközi technikai fejlődésbe, inkább növeli mint csökkenti az elmaradottságot és az egyoldalú kiszolgáltatottságot; a szerkezeti sorvadással együtt az infláció és a munkanélküliség, valamint a belpiac sorvadása és az ember degradálódása negatívan hatott vissza a gazdaságpolitikára; a külföldi működő tőke rendezetlen és koncepciótlan fogadása nemhogy segítene a gazdaság működési zavarain, hanem inkább még tetézi is azokat stb.

Érdekes, világos és meggyőző, ahogyan a szerző bizonyítja, hogy úgy az infláció, mint az eladósodás egy töről fakadnak. Annak "a legmélyebb mélységéig való végigelemzése ... ahogyan az infláció és az eladósodás egymást felkorbácsoló interferenciába lendülnek, ilyen vonulata Kollár munkájának, amelynek aligha szükséges a fontosságát hangsúlyozni".⁸ Több vonatkozásban is nagyon érdekesen írja le, hogy milyen fiaskóhoz vezet az, ha az alaposan átgondolt gazdaságpolitikai programot varázsigéjével próbálják helyettesíteni; -- Kubában és Chilében a pusztán szocializálás, más latin-amerikai országban a pusztán privatizálás hogyan vezetett káoszhoz. Ragyogó bizonyítványag-rendszerrel igazolja, hogy a piac, a terv, a köztulajdon, a magántulajdon, egyik sem csak a létezésével húzza a gazdaságot a magas fejlettséghez, hanem az a magasszintű műszaki-üzleti-magatartási kultúra, amit önmagában hordoz.

Opponense hangsúlyozza, hogy "Kollár sehol sem veszi magától értetődőnek azt, amivel a nemzetközi szakirodalom tele van, de még azt sem, amit a szakirodalom olyan axiómaként kezel, mint mondjuk a matematika az egyezeregyet, mindent, ami a keze ügyébe kerül, alaposan megvizsgál a tények kegyetlen reflektorfényében és vagy csatlakozik a közhiedelmekhez, vagy nem".⁹ Művén igazi gondolatáram vonul végig -- folytatódik a dicséret. Az írás

ugyanis nem kötődik szorosan Latin-Amerikához, azt csak mintegy "demonstrációs anyagként" kezeli, amelyen bemutatja, hogy ilyen és ilyen körülmények között így és így viselkedik a gazdaság. A dolgozatot ez az alapkezelés teszi megdöbbentően aktuálissá Földünk más, de szintén hasonló körülmények között vergődő országai számára.

Az opponensek természetesen egy-egy problémát is megjelöltek és ezek kapcsán vitába szálltak vagy pontosítást kértek, illetve nem bírálat-, hanem tudományos eszmecsereként szólaltak hozzá, vagy éppen hiányérzetüknek adtak hangot. Az egyik bíráló -- Kozma Ferenc -néhány, nem alapvető kérdésben, egy kicsit elnagyoltnak tartotta a szerző ítéletét, vagy a felcsigázott és válasz nélkül hagyott érdeklődését tette szóvá. Például: a jelöltnek azt a kitételét, amely szerint a földrész periférizálódása a kereskedelemmel kezdődik és ezt latin-amerikai sajátosságnak tekinti. Opponense szerint ez általános tendencia. Vagy: közepesen fejlettként értékel néhány latin-amerikai országot, amit bírálója túl sommás ítéletnek tart stb.

A másik opponens -- Tóth Barna -- ilyen kifejezéseket használ: "nem eléggé következetesen", "nem minden esetben kapcsolódnak", "jobban illeszkedett volna", "nem eléggé", "szerencsésebb lett volna" stb. Többek között azt kifogásolja, hogy a disszertáció lényegi mondanivalóját sokkal rövidebben, tömörebben, célratörőbben is kifejthette volna a jelölt és, hogy nem adja meg a segítséget az olvasónak abban, hogy a legfontosabbnak tartott megállapításait kiemelve. "A terjedelmes disszertáció így ... erősen próbára teszi a figyelmes olvasó türelmét és koncentrációs képességét."¹⁰ A nyelvtanilag kifogástalan, de szenvtelen, monoton stílus fárasztóvá teszi az olvasást, lankasztja a figyelmet, ezzel pedig nehezíti a lényeglátást.

Tóth Barna az értekezés tartalmi kérdéseit érintő észrevételeit a dolgozat címével kezdi, ő ugyanis ennek alapján sokkal többet várt a latin-amerikai alternatívák különböző változatainak felvázolása tekintetében, vagyis, szívesen látott volna több alternatív fejlődési út és lehetőség bemutatását. Azt írja, hogy amennyire "alapos és sokrétű a periférikus fejlődés latin-amerikai sajátosságainak és jellegzetességeinek a bemutatása és elemzése a disszertációban, majdnem annyira elnagyolt és egysíkú a fejlődési alternatívák felvázolása."¹¹

Keréky György kifogásolja, hogy a jelölt munkájában nem foglalkozik a modernizáció emberi tényezőivel, pedig "abban a tekintetben is nyilván jelentős különbségek lehetnek az egyes országok között, hogy az általános műveltségi színvonal és a kialakult szakmasztruktúra egyáltalán mennyire teszi reálissá vagy illuzórikussá a modernizációs próbálkozásokat".¹²

Mindhárom bíráló tett még további kritikai észrevételt a dolgozat egy-egy konkrét megállapítására, vagy egy-egy probléma interpretálására vonatkozóan, amelyek egyrészt kiegészítő, másrészt korrekciós jellegűek.

Az értekezés publikálása esetére javasolták, hogy a jelölt az elfogulatlan szerkesztő szemével nézze át munkáját és tegye tisztábbá annak "kristályszerkezetét".

Az opponensi vélemények és a jelöltnek az azokra adott tartalmas és színvonalas válasza alapján a bírálóbizottság megállapította, hogy "Kollár Zoltán értekezése nagyívű, több évtizedes, elmélyült kutatómunka eredményeit összegező monográfia, amely a jelölt magasfokú elméleti felkészültségéről, kiváló elemzőképességéről és imponálóan gazdag és széles körű tárgyismeretéről tanúskodik. A hazai latin-amerikanisztika fejlődésében jelentős műnek számít. Szerzője bizonyítja, hogy alkalmas egy olyan témába vágó, már eddig is formálódott tudományos műhely szervezésére és vezetésére, melyet a bíráló bizottság lehetségesnek és szükségesnek tart.

A dolgozat a következő fontosabb kutatási irányokban tartalmaz új tudományos értéket képviselő elemzéseket és következtetéseket:

- Latin-Amerika és azon belül az egyes országok gazdasági fejlődésének szakaszai, irányzatai, ciklikussága; az állam és a külföldi tőke szerepének specifikumai; a válságkezelési koncepciók (strukturális, ortodoxia, heterodoxia, forradalmi út) kritikai elemzése és szembesítése, alkalmazásuk tapasztalatai, sikertelenségük, vagy félsikereik okainak feltárása.

- A kontinens hosszabb távú társadalmi-gazdasági fejlődését meghatározó exogén és endogén folyamatok interferenciája, a dualitás, a strukturális elmaradottság problémái, a világ gazdasági hatások és a hibás gazdasági magatartás szerepe.

- A világ gazdaság egészének egyensúlyi viszonyait veszélyeztető centrum-(fél)periféria viszony; Latin-Amerikának a fejlett országoktól eltérő, elhajló fejlődése; a fejlődő országok, azon belül a vizsgált kontinens eladósodottságának veszélyei és következményei.

- A stabilizáció elmélete és gyakorlata, a stabilizációt és modernizációt magába foglaló komplex válságkezelés szükségessége, mely csak új nemzetközi stratégia segítségével lehet sikeres.

- A kontinens fejlődési alternatívái, az egymásba fonódó strukturális és konjunkturális válság leküzdésének lehetősége.

- A kelet-közép-európai párhuzamok és tanulságok; a két térség együttműködésének lehetőségei.

A bírálóbizottság kiemelte, hogy Kollár Zoltán a felsorolt irányokban folytatott vizsgálatokat rendkívül komplexen, rendszerszemléletben, hatalmas szakirodalom és tényanyag kritikai feldolgozásával végezte el.

A bírálóbizottság véleménye szerint -- ezt Kollár Zoltán az opponensi véleményekre adott válaszában már maga is jobban hangsúlyozta -- a disszertáció tanulsága az, hogy az eddig növekedési-fejlődési pályáról való letérés, a

stabilizáció és a modernizáció egyidejű megvalósításának belső és talán méginkább külső feltételei nem adóttak. A kényszerpálya vagy választás dilemmája helyett inkább a kényszerpályán belüli alternatív (pl. passzívan vagy aktívan alkalmazkodó) fejlődés lesz a meghatározó.

A bírálóbizottság -- kisebb, szerkesztési jellegű változtatásokkal -- feltétlenül publikálásra javasolja Kollár Zoltán monográfiáját, mely széles körű nemzetközi szakmai érdeklődésre is számot tarthat. Különösen magyar nyelvű kiadás esetén javasolja a kelet-középeurópai tanulságok még határozottabb felvetését, mivel a dolgozat együttgondolkodás és együttműködés lehetőségét kínálja a Kelet-Európa kutatókkal."¹³

Az opponensi vélemények és a bírálóbizottság értékelése alapján megállapítható, hogy a dolgozat egésze és részeredményei, újszerű és tudományos megállapításai igazolták azt, hogy a jelölt minden tekintetben megfelel a közgazdaságtudomány doktora tudományos fokozat odaítéléséhez szükséges feltételeknek és követelményeknek. Mindezek alapján a bizottság az értekezést 18 pontos (100 %-os) szavazattal elfogadta és javaslatára a Tudományos Minősítő Bizottság 1991. október 30-ai ülésén dr. Kollár Zoltánnak, a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem világgazdaságtan tanszéke professzorának odaítélte a közgazdaságtudomány doktora fokozatot.

Hivatkozások

1. Tálás Barna opponensi véleménye, 1.
2. Kollár Zoltán: Periférikus fejlődés és latin-amerikai alternatívák. Akadémiai doktori értekezés, Budapest, 1990. 144.
3. I. m. 33.
4. I. m. 275.
5. Kozma Ferenc opponensi véleménye, 2.
6. I. m. 3.
7. Uo.
8. I. m. 6.
9. I. m. 7.
10. Tálás Barna opponensi véleménye, 3.
11. I. m. 4.
12. Kerékgyártó György opponensi véleménye, 7.
13. A bíráló bizottság jegyzőkönyve, 4--5.